

INNLEDNING TIL FOREDRAG PÅ ETTERVALGSMØTE I OSLO
REDAKTØRFORENING

Hvorfor det gikk som det gikk

Et valgresultat lar seg sjelden tilskrive en enkelt eller et fåtall årsaker. Den politiske virkelighet er meget sammensatt - så sammensatt at vi aldri får uttømmende kunnskap om drivkreftene bak valgresultatet. Vi aktører løper selvsagt den risiko å la våre vurderinger bli påvirket av valgkampen; av sakene og engasjementet i den.

2.

Med en tidsramme på 20 minutter har jeg valgt å drøfte de årsaker jeg ser som særlig viktige - og heller resignere på de årsaker jeg tillegger mindre vekt. Endelig vil jeg ikke være fullt ut lojal mot den tilbakeskuende tittel. Jeg regner med at forsamlingen også kan være interessert i våre vurderinger av det som vil skje fremover.

Mange utlendinger har undret seg over at den sittende regjering kan bli kastet i et av de få vellykkete land i en verden i krise. Mens arbeidsledigheten i sentrale industriland passerer rekordtallene fra tredveårene har vi full sysselsetting. Mens andre lands nasjonalprodukt synker, har vi vekst. Mens andre land skjærer ned på

offentlige ytelser, har vi bygd velferdssamfunnet videre ut. Mens andre land sliter med underskudd i utenriksregnskapet, har vi overskudd. Mens andre land opplever økende sosiale spenninger, har vi fred, fordragelighet og verdens jevneste inntektsfordeling. Likevel tapte vi valget. Konservativ pressefolk fra andre land gjentok spørsmålet med undring: Hvordan kan det ha seg at akkurat dere sliter med risiko for nederlag, dere som virkelig får det til? Ikke minst reportere fra det andre oljelandet i Europa har kretset omkring dette.

Et nærliggende spørsmål blir da selvsagt: Har vi drevet dårlig politisk informasjonsarbeid og salgsarbeid -

4..

kanskje over en årrekke - må vi ikke belønnes av velgerne for så sterke resultater? Mitt svar er: Jeg tror ikke vi har gjort det godt nok. Jeg tror vi har vært litt for "snille" og "saktmodige" - "saklige" og "ansvarlige". Vi har ofte nøyet oss med å arbeide ut og få flertall til politiske løsninger i en vanskelig og krevende tid. For liten oppmerksomhet har nok gått til å informere og forklare og til å argumentere imot våre politiske motstandere. Det har vært for lett å være opposisjon. Lavere vekst, økonomisk vanskelige tider ute og mange politiske belastninger har vært Arbeiderpartiets hverdag. Ett poeng her er dette: Mange trekk peker mot tendenser til misnøye - like mye som det forslitte. Høyrebølge - misnøye mot regjeringen i en tid der folk ikke opplever

ny velstandsøkning. Mitterrands seier i Frankrike er f.eks. ikke uttrykk for noen Høyrebølge, men en anti-Giscard-bølge.

Vi må likevel minne om en framgang på 6% eller vel 500 000 stemmer siden prsskiftet. Mange andre trekk har gått Arbeiderpartiet imot. La meg her nevne et strukturelt forhold: Vi har 75% av pressen mot oss. La meg føye til at NRK har gått fra en mer forsiktig og nøytral folkeopplysningslinjer i en mer pågående journalistisk retning. Selv om det ligger en programerklæring i navnet Rikskringkastning, er det vanskelig å unngå at pressebildet i Oslo påvirker NRKs virkelighetsbilde.

6.

Mens arbeiderpressen på landsbasis har 25% av opplaget, har vi under 8% i Oslo. Og Oslo-valget var et av våre svakeste. Når vår viktigste motstander - Høyre -gjennom en årrekke får gjennomslag i en velvillig presse for påstander som "Arbeiderpartiets feilslåtte politikk" og "Arbeiderpartiets mislykte politikk", vil mange etter hvert tro det faktisk forholder seg slik. Det hjelper lite med objektiv statistikk eller uhildete iakttagere, hvis våre motstandere har mediamakt til å definere vår politikk som mislykket. Jeg er ikke i tvil om at denne mediamakt har vært stor. Den kan heller ikke bare dreie seg om politikk - som de fleste her vil ha i friskt minne fra de senere måneder.

Dette forhold forsterkes av det jeg vil kalle "Her-og-nå-loven". Det hjelper oss lite at forholdene i andre land er mye dårligere. Det hjelper oss lite med 25% reallønnsvekst på ti år - den politiske hukommelse er kort og det internasjonale perspektiv oppleves ikke av de mange. Det ligger også et historisk paradoks i at det store flertall av velgerne aldri har opplevd annet enn jevn og tilfreds sterk fremgang.

Derfor blir fortsatt sterk framgang tatt som en selvfølge. All misnøye her og nå blir derimot belastet den sittende regjering. Det ville være en overdrivelse å si at dette forhold ikke ble utnyttet i valgkampen.

Men prisen for misnøyemobilisering vil bli et forventningssjokk. "Der Willoch har sådd vind, høster han nå storm". Det er VG som skriver dette. Høyre har liten grunn til å besvære seg om Hagen stjeler høyrestemmer når de helt store skattelettelsene uteblir. Hagen har bare i noe sterkere former betjent seg av de samme mekanismer som deler av Høyre har brukt for å skape velgeroppslutning. Merk at jeg sier deler av Høyre - vi har merket en klar forskjell mellom Høyres programmer og sentrale tillitsvalgte på den ene siden, og den høyreagitasjon vi har møtt på stands, på arbeidsplassene og i naboskapet. Velgerne treffer ikke sine valg etter finstudier av partiprogrammer. Det er den samlede påvirkning som avgjør. Og den foregår gjennom år - år som Høyre har benyttet til et dyktig og

systematisk organisasjonsarbeid. Det er de inntrykkene som der er skapt, det som er sagt gjennom år fra de mange tillitsmenn og talsmenn som er velgenes grunnlag, ikke forbehold behørig plassert inn 1, 2 eller 3 uker før valget.

Det jeg til nå har beskrevet, fanger opp de to faktorene jeg vil kalle mediamakt og slitasje på regjeringens renommé. Det første er permanent, det andre øker med tiden. 8 år er en lang periode for sammenhengende styre. Før dette hadde vi Korvaldregjeringen og før der halvannet år med Brattelis første regjering - det er ti og et halvt år siden vi overtok.

10.

De yngste førstegangsvelgerne i år var 7-8 år da Bortenregjeringen brøt sammen. Det gjør det litt lettere å bære at vi gjorde et særlig dårlig valg blant de yngste velgerne.

At slitasjeloven på den sittende regjeringens popularitet fører til pendelbevegelsene i politikken er vel kjent. Det nye kan være at intervallene blir kortere. Vi har tross alt overlevd 8 - eller 9½ år. Carter ble avløst etter fire år - og Reagan som bare har fjorten dager lenger ansiennitet enn meg, opplever nå en bølge av misnøye - og han overtok ikke 7½ års slitasje. Både Sverige og England illustrerer at det tar stadig kortere tid før slitasje og misnøye slår inn på sittende regjeringer, særlig om de prøver å skru klokka tilbake.

Det moderne samfunnet er blitt svært komplisert; det skaper mye misnøye. Alle partier burde erkjenne at vi står overfor betydelige og reelle styringsproblemer. Men selvsagt er det fristende for opposisjonen å hevde at styringen i og for seg er enkel, det er bare innelaget som er så talentløst. I denne forsamling er det kanskje dristig å gå inn på medias rolle ytterligere - men det er en interessant observasjon. Slitasjen på den sittende regjering forsterkes ved at deler av pressen åpenbart vender skytset mot innelaget uansett partifarge.

Vi fornemmer en mindre negativ holdning til oss etter valgresultatet. Jeg skal jo være den siste til å ta avstand fra en slik praksis i den tid som nå følger.

La meg avrunde betraktningene omkring pendel - og slitasjefenomene med å vise til de sentrale slagordene. Eisenhower 1952: Time for a change, Reagan 1980: The time is now. Høyre 1981: Tiden er inne - uten egentlig å si til hva. Jeg har før sagt at etter alt de borgerlige har lovet, kan vi i valgkampen 1985 møte Høyre med et troverdig slagord: Tiden er ute.

Den andre hovedfaktor som jeg har vært inne på, er smertene ved overgang fra rask vekst til langsom vekst. Sett under et ble 70-årene meget gode år for Norge. Vi opplevde en sterkere vekst i privat og felles forbruk enn i noe annet tiår. Men det politisk viktige var at konjunkturkrisen fører til at veksten avtok i slutten

av perioden. Folk hadde planlagt sin private økonomi på rask vekst - slik vi hadde vennet oss til gjennom flere tiår. Man forventet - ja, krevde like rask vekst i fortsettelsen. Når den ble mindre, hjalp det som sagt lite å vise til at folk i andre land har klar nedgang i kjøpekraft - her-og-nå-loven rammer nådeløst.

Vi ser det samme på den offentlige sektor. I de gode år før tilbakeslaget ble det lagt meget ambisiøse planer - for veiene, for skolene, for sykehusene. Når det tar lengre tid å få dem gjennomført fordi samfunnsøkonomien vokser langsommere, skapes det misnøye. Det hjelper lite at det bygges veier som aldri før - det skulle vært bygd enda mer er kravet.

14.

Det hjelper lite å vise til at helsesektoren under hele 70-tallet har hatt en stigningstakt på det dobbelte av BNP som i denne tid vokste meget raskt -så lenge det er konkrete mangler, er misnøyen påtrengende.

Det gjorde ikke våre problemer mindre når opposisjonen fortalte at det er mulig samtidig å øke bevilgningene, stramme finanspolitikken, senke skattene og redusere inflasjonen. Nå får Høyre anledning til å sette denne hittil ukjente kombinasjon ut i livet.

Det er ikke skadefryd, men vår beste vurdering at de slitastjekrefter, det forventningspress og de omstillings-smerter som følger med overgang fra høy til lav vekst,

vil merkes særlig raskt for en Høyre-regjering som har lovet mye i valgkampen. Den vil i tillegg belastes med to andre partiers løfter. Dertil kommer de særegne besvær med å måtte støtte seg til to partier som har mistet en fjerdedel av sine stemmer. De vil få sterke markeringsbehov. Vi skal ikke være uhøviske og gå mer inn på dette - det kan vi jo føre videre når vi møtes i slutten av september 1985 for å drøfte hvorfor det da gikk som det gikk.

Utslagene ved dette valget bør også sees i et internasjonalt perspektiv. Gjennom 70-tallet har det blåst en markant høyrevind over de industrialiserte land. Thatchers og Reagans regjeringer er resultater av denne bevegelsen.

Det er en komplisert oppgave å forklare dette. I en verden hvor det er vanskelig å bevare oversikten - og hvor det er mange skremmende fenomener som vold, narkotika og raske endringer, opplever mange mennesker et behov for enkle forklaringer. I den økonomiske politikk kommer dette til uttrykk gjennom monetarismen. Ved å styre pengepolitikken, skal andre problemer løses. I sosialpolitikken hevdes det fundamentalistiske oppfatninger av typen: Du må ta deg sammen. Ungdom som vokser opp under fortvilte sosiale kår skal gjennom egne ressurser løfte seg ut av elendigheten. Den norske varianten finner vi hos Hagen: Slutt å sy puter under armene på de unge, og send dem til Bjørnøya eller på anleggsarbeid hvis de ikke skikker seg ordentlig.

17.
Enkelheten i noen av de resonnementer og slagord høyrebølgen bygger på, kan skaffe velgeroppslutning for en tid - men de har større vansker med å overleve konfrontasjon med virkeligheten. I England ser vi hvilken elendighet det skaper når man forsøker å sette så enkle og gale teorier ut i livet. Reagans honeymoon er også over - de amerikanske arbeidere laget i forrige uke den største demonstrasjonen i Washington siden Vietnam-krigen. I Frankrike ble Mierrand valgt fordi flertallet ikke godtok den arbeidsledigheten som fulgte av Barreplanen som i avdempet form fulgte de samme prinsippene. Jeg tar det franske valget som uttrykk for at kraften i Høyrebølgen etter hvert vil ebbe ut.

18.

Høyrebølgen er intet naturfenomen, men en forfeilet reaksjon på de vanskene som oppstår i høyt industrialiserte samfunn som opplever stagnasjon i økonomien og sosiale spenninger. Det synes som om velgerne først innser dette når det i praksis er bevist at så enkle svar ikke er noe svar på de reelle problemene.

En annen forklaring som ofte trekkes fram er endringene i yrkesstrukturen. Primærnæringene fortsetter å gå tilbake, om enn langsommere enn tidligere. Industriens sysselsetting stagnerer eller går tilbake - det er ikke noe særnorsk fenomen. Det er tjenesteyting - privat og offentlig som vokser - og vokser raskt. Det er riktig at Arbeiderpartiet ikke har hatt samme sterke oppslutning

i funksjonærgruppene som hos arbeidere, fiskere og småbrukere. Men heller ikke dette er noen naturlov. Flertallet av dem som arbeider i tjenestesektoren er lønnstakere - og det er ingen objektive grunner til at de skulle mer se Høyre enn Arbeiderpartiet som sitt parti.

Vi står overfor organisasjonsmessige problemer for å få disse gruppene bedre i tale - men når disse gruppene etter hvert vil oppleve avstanden fra løfter i opposisjon til politikk i posisjon, regner jeg med at dette er oppgaver vi skal kunne løse med framgang.

Kort oppsummert: Både den internasjonale høyrebølge og endringene i yrkes- og bosettingsstrukturen har hjulpet Høyres framgang - men jeg tror ikke dette er et varig tilsig - jeg ser sterke grunner til at disse strømmene vil snu.

Dette er noen av de faktorer jeg legger vekt på for å forklare vår tilbakegang. La meg minne om den innledende reservasjonen - det er en rekke andre faktorer jeg her ikke rekker å gå inn på. La meg også ta med en nyanse til ordet tilbakegang: Vi har gått fram - både i forhold til fylketingsvalget i -79 og enda mer siden det laveste nivå ble målt på 31%.

De faktorer jeg her har trukket fram, forklarer også hvorfor vi i Arbeiderpartiet ikke er overveldet av noen nederlagsstemning. Vi står politisk samlet - og det er mer enn man kan si om de borgerlige partier. Senterpartiet og Kristelig Folkeparti mistet en fjerdedel av sine velgere. De har i en rekke viktige saker et annet syn enn Høyre, og et syn som ligger nærmere Arbeiderpartiet. Høyre har en tredjedel av mandatene. Tyngdepunktet og skjæringspunktet i Stortinget vil i viktige saker ligge i områdene der Arbeiderpartiet og mellompartiene møtes. Det gjelder i skatte- og fordelingspolitikken, i synet på konsesjonslov og nødvendigheten av samfunnsstyring, i alkoholspørsmål, i u-hjelpspolitikken og mange andre saker.

22.

Med en så sterk tilbakegang er det naturlig at mellompartiene vil legge stor vekt på å markere seg. Hvordan dette skal gå ihop med Høyres linje, er ikke enkelt å se. Det gjør ikke Høyres manøvreringsfrihet større at partiet har fått et aggressivt fløyparti til høyre for seg - et parti som sier mye av det samme som Høyre har sagt.

Arbeiderpartiet vil bygge sitt arbeid i opposisjon på det program vi har vedtatt. Vår oppgave er å få mest mulig av dette satt ut i praktisk politikk - vi vil ikke avvise et forslag fordi om det fremmes av et annet parti. På den andre siden har vi flere ganger presisert at vår politikk er en helhet - man kan ikke påregne vår støtte til enkeltsaker dersom andre vesentlige sider

ved samme sakskompleks håndteres i strid med våre prinsipper.

Jeg har fremhevet oljepolitikken som et eksempel på dette at vi ikke vil være Høyres støtteparti i spørsmål om utvinningstempo dersom partiet gjennomfører sine trusler om å overføre betydelige eierandeler til private og svekke den nasjonale styringen ved å vingeklippe Statoil. Det samme syn - at vår politikk må sees som en helhet, vil gjelde også på andre områder.

Jeg regner med at vi går en usikker, en vanskelig og krevende tid i møte i norsk politikk. Men det blir også en spennende tid - så vi vil ha mye å snakke om under

24.

samme overskrift i 1985, vi er meget optimistiske og tror det vil gå annerledes da enn det gjorde i år.